

УДК 371.13-057.875:398:78(477)

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАТЬ У СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УЧИЛИЩ ТА КОЛЕДЖІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Гура В.В.

У статті розглядається методика формування музично-теоретичних знань майбутніх учителів музики – студентів педагогічних училищ та коледжів – засобами українського музичного фольклору. Розроблено педагогічну модель та обґрунтовано психолого-педагогічні умови, принципи, компоненти, які необхідні для удосконалення навчального процесу щодо фахової підготовки студентів музичних факультетів педагогічних училищ та коледжів.

***Ключові слова:** методика, модель, психолого-педагогічні умови, принципи, компоненти, майбутні учителі музики, фахова підготовка, студенти педагогічних училищ та коледжів, український музичний фольклор.*

В статье рассматривается методика формирования музыкально-теоретических знаний будущих учителей музыки – студентов педагогических училищ и колледжей – средствами украинского музыкального фольклора. Разработана педагогическая модель и обоснованы психолого-педагогические условия, принципы, компоненты, которые необходимы для совершенствования учебного процесса относительно профессиональной подготовки студентов музыкальных факультетов педагогических училищ и колледжей.

***Ключевые слова:** методика, модель, психолого-педагогические условия, принципы, компоненты, будущие учителя музыки, профессиональная подготовка, студенты педагогических училищ и колледжей, украинский музыкальный фольклор.*

The article describes methods of teaching music theory to prospective teachers of music – students of pedagogical colleges – by means of Ukrainian musical folklore. A pedagogical model is developed and psycho-pedagogical conditions, principles, components necessary for the improvement of the educational process of professional training at faculties of music are substantiated.

***Key words:** methods, model, psycho-pedagogical conditions, principles, components, prospective teachers of music, professional training, students of pedagogical colleges, Ukrainian musical folklore.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, на порядку денному стає питання створення національної системи освіти як невід'ємної складової всього процесу розбудови нової держави. Нині цьому питанню сьогодні приділяється велика увага. Найбільш загальні державні позиції викладені у загальнодержавних освітніх документах: Конституції України, законі "Про освіту", Національній доктрині розвитку освіти, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти тощо.

Все більшої актуальності набуває шлях до активізації пошуку перспективних інноваційних педагогічних технологій, спрямування їх на розвиток самодостатності та самостійності особистості,

активізації процесів національної самоідентифікації. Відтак особливого значення набуває методичне забезпечення інноваційно-педагогічних процесів, пріоритетними напрямками яких є оновлений зміст навчання, цілісна система професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема створення належних психолого-педагогічних умов, введення новітніх спецкурсів, спрямованих на фахову підготовку майбутніх педагогів, зокрема у сфері музично-педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Осмислення проблеми теорії і методики музично-педагогічної освіти висвітлено у наукових працях у різних аспектах.

Філософський аспект піднятої у статті проблеми, зокрема формування світогляду молоді засобами мистецтва, досліджувався науковцями С.Квятковським, І.Любинським, Г.Мухаметзяновою, становлення переконань та поглядів майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості – М.Клепаровим. Питання взаємодії та інтеграції наук, а також використання діалектичного методу пізнання досліджено у працях В.Афанасьєва, Б.Кедрова, М.Чепікова. Проблема мислення як особливого виду пізнавальної, теоретичної та практичної діяльності, що спирається на знання, вивчено у наукових роботах В.Андрущенко, В.Вернадського, Г.Волинка, Г.Гегеля, І.Гізеля, М.Грушевського, І.Канта, Дж.Локка, Г.Сковороди, П.Юркевича.

Окремі психологічні аспекти проблеми отримали втілення в наукових працях у різних ракурсах: інтелектуальне дозрівання (Ж.Піаже, Г.Костюк); культурно-історична теорія розвитку особистості та діяльності (К.Ананьєв, Л.Виготський, Г.Костюк, О.Леонтєв, А.Петровський, С.Рубінштейн); пізнання та управління когнітивною діяльністю (І.С.Кон, Ж.Піаже, Б.Ананьєв, В.Безпалько, Т.Гергей, Л.Ітельсон, О.Леонтєв, А.Розенвальд, С.Рубінштейн, В.Якунін); проблема досвіду в особистісно-психологічному аспекті (К.Абульханова-Славська, В.Ананьєв, Л.Божович, Л.Виготський, П.Гальперін, Д.Ельконін, Т.Завадська, О.Запорожець, О.Кононко, О.Леонтєв, В.Петрушин, К.Платонов, К.Роджерс); формування мотивації (В.Бездухов, Н.Бондаренко, В.Борисов, Р.Боркієвська, В.Бочарникова, І.Зайцева, Н.Клименко, З.Левчук, Д.Мазоха, В.Морозов); ідеї гуманістичної педагогіки на засадах національних цінностей (Ш.Амонашвілі, С.Гончаренко, В.Давидов, Г.Костюк, О.Рудницька, В.Сухомлинський).

Цікавими в контексті нашого дослідження є напрацювання науковців-психологів, дидактів, які розглядають знання у різних площинах, зокрема з точки зору психолого-дидактичних вимірів (Г.Люблінська), як систему інтелектуальних дій (Д.Богоявленський, Н.Менчинська), як систему мислення (І.Бех, С.Бондаренко, О.Брушлінський, Н.Густяков, Л.Занков, О.Зельц, О.Куликович, О.Кюльпе, О.Леонтєв, І.Лернер, Ж.Піаже, С.Рубінштейн, О.Тихомиров, Т.Ціген, Г.Щукіна), як систему методів пізнання та перетворення дійсності засобами мистецтва (Е.Абдуліна, Н.Ветлугіна, Н.Гузій, В.Рагозіна, Л.Хлебнікова тощо).

Музикознавчий аспект розгляду піднятої проблеми зустрічаємо у дослідженнях, присвячених вивченню та вихованню художньо-естетичних цінностей особистості на основі української музики (І.Костюк, Л.Корній, І.Ляшенко, Т.Мартинюк, Г.Побережна, В.Шульгіна).

Грунтовні дослідженнями щодо забезпечення цілісної професійної підготовки фахівців, зокрема майбутніх педагогів-музикантів, належать таким науковцям, як: А.Болгарський, С.Горбенко, А.Козир, О.Лобова, Л.Масол, В.Муцмахер, С.Ничкало, Г.Ніколаї, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Ростовський, В.Шацька, О.Щолокова, дослідження основних проблем засвоєння музично-педагогічних знань (Е.Карпова, І.Малашевська, Н.Провозіна), положення наукових праць щодо сучасних вимог підготовки

вчителів на базі української народної педагогіки (В.Коротєєва, Ю.Руденко, М.Стельмахович, С.Стефанюк, Є.Сявавко) та ін.

Вирішенням проблем методичної підготовки майбутнього вчителя музики присвячені праці російських вчених (О.Апраксині, Л.Арчажникової, Л.Баренбойма, Н.Ветлугіної, В.Орлової); представників зарубіжної музичної педагогіки (Е.Жак-Далькроза, З.Кодая, К.Орфа); зокрема, українських фольклористів – В.Верховинця, М.Драгоманова, В.Дубравіна, К.Квітки, Ф.Колесси, О.Кольберга, А.Коціпінського, О.Потебні, П.Сокальського, О.Стеблянка, М.Сумцова та ін.

Акцент на необхідності глибокого вивчення народного мистецтва, важливості дослідження його природи і специфічних рис зроблено у працях сучасних українських науковців: О.Богданової, О.Гончаренко, С.Горбенка, М.Дмитренка, Є.Єфремова, І.Клименко, Л.Коваль, Г.Коропніченко, Л.Матвєєвої, І.Немикіної, О.Олексюк, І.Пясковського, О.Ростовського, С.Садовенко, Т.Танько, В.Яконюк та ін.

Вплив українського фольклору на виховання молоді розкрито у працях таких вітчизняних педагогів, як: А.Авдієвський, І.Бех, І.Зязюн, А.Іваницький, Д.Кабалевський, О.Рудницька, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін.

На виховному значенні народної спадщини, а саме використанні українського музичного фольклору, наголошували видатні вітчизняні педагоги-композитори: П.Козицький, С.Крушельницька, М.Лисенко, М.Леонтович, С.Людкевич, Дм.Ревуцький, Л.Ревуцький, Я.Степовий, К.Стеценко та ін. Своєю творчістю та педагогічною діяльністю вони відстоювали взаємозв'язки народної музики з навчанням та вихованням молоді. Їх внесок в організацію музичної освіти сприяв плідному розвитку національної педагогіки мистецтва.

Однак, попри вагомий теоретичний та практичний внесок вищевказаних досліджень у розв'язанні означеної проблеми, в музично-педагогічній галузі освіти бракує системного дослідження методичних засад формування музично-теоретичних знань (МТЗ) у майбутніх учителів музики, а саме студентів педагогічних училищ та коледжів, засобами українського фольклору. Потребують подальшого вивчення питання комплексного використання українського музичного фольклору як доміанти музично-теоретичного навчання студентів середньої ланки освіти.

Актуальність проблеми, її недостатня теоретико-методологічна розробленість та методична забезпеченість дали підстави для визначення напряму нашого дослідження – створення методики формування МТЗ у майбутніх учителів засобами українського фольклору.

Отже, недостатня теоретико-методологічна розробленість піднятої проблеми, непереконлива існуюча нині методична забезпеченість, потреби практичної роботи зі студентами середньої ланки педагогічної освіти, попит щодо удосконалення процесу музичного навчання й виховання засобами українського фольклору зумовили створення відповідної методики формування МТЗ майбутніх учителів музики.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методики формування МТЗ майбутніх учителів музики засобами українського фольклору, а саме її технологічних компонентів, психолого-педагогічних умов, принципів тощо.

Виклад основного матеріалу. В основу методики формування МТЗ майбутніх учителів музики (студентів педагогічних училищ та коледжів) засобами українського фольклору нами покладено декілька підходів, зокрема системний, комплексний, рефлексивний та індивідуально-творчий, які в педагогічній практиці нині існують зазвичай розрізнено. Зробивши їх узагальнення, ми розробили основні завдання і функції по кожному з них, але підпорядкували їх одній загальній меті – формуванню МТЗ у студентів педагогічних училищ та коледжів засобами вітчизняного фольклору.

Так, за нашою методикою, єдність трьох складових навчального процесу, а саме: спільність концепцій (філософської, соціальної, психолого-педагогічної), одноставності функцій навчання (освітньої, розвивальної та виховної), монолітність методичної системи (мети, змісту, методів, організаційних форм роботи) передбачає застосування *комплексного підходу*.

Основним завданням *системного підходу* є озброєння студентів не лише фактичними теоретичними знаннями, а й методологічним підґрунтям, тобто знаннями про найважливіші складові навчально-виховного процесу, структурні зв'язки між ними тощо.

Реалізація *рефлексивного підходу* передбачає розвиток здатності студентів до активної дослідницької позиції з метою аналізу, осмислення й оцінки навчальної діяльності (наприклад, на заняттях з української народної музичної творчості (УНМТ)) для успішного формування МТЗ у майбутніх фахівців.

Індивідуально-творчий підхід допоможе виявленню та формуванню у студентів особистісного когнітивного потенціалу, творчої активності, саморозвитку, культури спілкування у взаєминах у навчально-виховному процесі тощо.

На основі констатувального та формувального експериментів, з метою особливої організації вивчення фахових дисциплін, а саме формування МТЗ у майбутніх фахівців та сприяння розвитку мотиваційної, пізнавальної, операційної, комунікативної та креативної сфер, ми створили авторську методику формування МТЗ майбутніх учителів музики засобами українського фольклору.

Тому ми пропонуємо структуру (модель) зазначеної методики, до складу якої входять: *концепція*: принципи навчання, психолого-педагогічні умови ефективності зазначеної проблеми; *зміст навчання* у закладах середньої ланки освіти: когнітивний, практичний, емоційно-аксіологічний компоненти; *процес навчання*: форми, методи, засоби; *діагностика*: критерії, показники, рівні (див. рис. 1).

Так, професійна музично-теоретична підготовка майбутніх учителів музики, на наше переконання, має містити такі компоненти: когнітивний, практичний та емоційно-аксіологічний.

Когнітивний компонент – головний – забезпечує формування у свідомості суб'єкта навчально-

виховного процесу цілісного світосприйняття, а також допомагає знайти способи пізнавальної та практичної діяльності, передбачає наявність великого обсягу знань, їх систему.

Практичний компонент – відображає оволодіння особистості способами діяльності, передбачає здатність студента до засвоєння та відтворення професійних умінь та навичок (музично-теоретичних, творчо-креативних, виконавських тощо).

Емоційно-аксіологічний компонент – згуртовує поняття мотиваційно-ціннісних, емоційно-вольових відношень особистості, відображає ставлення студента до навчальної діяльності, його вольову активність у бажанні підвищувати свій фаховий рівень задля набуття професійних знань, умінь і навичок; забезпечує педагогічну взаємодію на засадах співтворчості (між викладачем та студентами) й інтегровано-варіативні форми діяльності; сприяє застосуванню інноваційної системи навчально-диференційованих завдань засобами українського музичного фольклору.

Щоб здобути бажання і потребу вчитися, необхідно сформувати у студентів позитивне ставлення до навчання, адже розвинути цілісну особистість можливо лише за умови гуманних взаємовідносин між тим, хто навчає, і тим, хто навчається.

Будь-яка діяльність людини, як справедливо зауважує відомий сучасний педагог Г.Падалка, завжди суб'єктивно мотивована і являє собою об'єднання процесів, підпорядкованих певним мотивам [2, с. 104]. Тому в процесі організації пізнавальної діяльності студентів педагогу необхідно створювати на заняттях "ситуації підтримки", "ситуації успіху" для підбадьорювання та заохочування навіть за незначні успіхи, особливо тим, кому важко засвоїти МТЗ, тобто намагатися створити такі умови, які б змотивували молодих людей на досягнення поставленої мети – професійного зростання.

Концептуальна основа технології системно пов'язує принципи та педагогічні умови. Так, у процесі дослідження ми дотримувалися **принципів**, що забезпечують об'єктивність оцінки рівня сформованості МТЗ, а саме: принцип психологічного комфорту, принцип урахування індивідуальних якостей, інтегративності, міжпредметних зв'язків, фіксації, інтерпретації, регіональності, дослідництва, свободовідповідності.

Принцип психологічного комфорту передбачає створення "приємної" атмосфери для студентів, сприятливої для навчання чи психологічного діагностування.

Принцип врахування індивідуальних якостей кожного студента (фізіологічних, психологічних, вікових). Якісні зміни майже у всіх психолого-фізичних факторах, особливо у пізнавальній сфері, відбуваються у юнацькому віці (йдеться про вік 16–19 років, який мають студенти училищ та коледжів). У зв'язку з цим І.Кон зазначає, що "розумовий розвиток юнаків полягає у формуванні індивідуального стилю розумової діяльності, оскільки самостійність у процесі навчання благотворно впливає на інтелектуальні здібності і риси особистості" [1, с. 76].

Принцип інтегративності. До моменту вивчення УНМТ студенти вже мають елементарні навички

опрацювання спеціальної музично-педагогічної літератури, вміють узагальнювати окремі явища музичної практики, володіють знаннями з елементарної теорії музики, початків гармонії, української музичної літератури тощо – тобто мають певний знаннєво-практичний комплекс, який може бути “інтегрований” у зміст іншого предмета (у нашому випадку УНМТ). У цьому сенсі принцип інтегративності позначає готовність студентів-другокурсників до сприйняття основ пропонованого нами предмета УНМТ.

Принцип міжпредметних зв'язків впливає з інтегративності. Такий принцип є бінарним. Бінарність зазначеного принципу полягає у поєднанні міжпредметних зв'язків УНМТ з базою загальноосвітнього навчання і фахово-професійною підготовкою (див. рис. 2). На нашу думку, предмет УНМТ потенційно конденсує увесь знаннєво-практичний потенціал особистості студента.

Принцип фіксації фольклорного матеріалу. Цей принцип означає володіння вміннями й навичками (уміння документувати українську народну музику) в період проходження польової практики чи випадкових записах народнопісенного матеріалу у повсякденному житті, тобто використання цих знань у практичній діяльності.

Принцип інтерпретації. Передбачає складний процес формування позитивно-оцінного ставлення студентів до предмета УНМТ – від засвоєння його на теоретичному рівні в аудиторних умовах – через польову практику – до узагальнення та особистої інтерпретації. Найбільш високим ступенем фольклорно-дослідницької (збиральницької роботи) є виконання письмових чи усних узагальнень: текстів доповідей, усних виступів, повідомлень на фольклорних конференціях студентів-збирачів. Також у процесі аудиторної роботи зі студентами викладач не тільки попереджає про письмові роботи, але й ставить перед виконавцями проблемні завдання, які зобов'язують майбутніх учителів музики до спроби власної інтерпретації фольклорного матеріалу (на вибір). При цьому викладач зобов'язує студентів самостійно коментувати свій вибір, посилаючись на вже вивчений матеріал. Принцип інтерпретації передбачає моменти моделювання у майбутній практиці студентів можливих ситуацій контактування з носіями фольклору. Цей принцип спрацьовує при підготовці до виступів на конференціях за наслідками фольклорної практики. Нами було помічено, що вдала практична робота у фольклорному пошуку викликає задоволення у самого студента, формує у нього потребу до самостійності стосовно фіксації творів української народної музики. А особисті, хоч і скромні напрацювання студента спонукають його до аналізу записаних творів і бажання проводити збиральницьку та дослідницьку роботу надалі. Втім тут варто зробити застереження щодо власної інтерпретації студентами зібраних польових матеріалів. Навпаки, має бути денонсований підхід (*денонсація* – від франц. *dénoncer* – повідомляти, розривати) [5], бо власна інтерпретація “протипоказана” фольклористу, котрий зобов'язаний зберегти автентичність тексту та мелодії.

Регіонально-дослідницький принцип передбачає таку організацію навчального процесу, при якій студенти засвоюють доступні елементи дослідницької методики на прикладі місцевого (регіонального) матеріалу, оволодівають умінням самостійно “вибудовувати” нові знання. Використання такого принципу дають змогу студентів активізувати емоційну сферу, розвивати власні пізнавальні здібності, спонукає його до самостійного вирішення педагогічних та творчих завдань.

Зміст завдань дослідницького типу складають: засвоєння вже відомого матеріалу; з'ясування нових фактів; виявлення та пояснення незрозумілого; формування висновків; практичне використання набутої інформації у майбутньому регіональному дослідженні.

Основною умовою реалізації принципу регіонального дослідництва є організація відповідної професійної діяльності, в процесі якої можна навчити студента активно, самостійно і творчо мислити і діяти.

Регіональний аспект зазначеного принципу передбачає введення до змісту, форм і методів професійного розвитку студентів місцевого компонента (практично-виконавського, знаннєво-історичного, жанрово-стилістичного та ін.). Зміст такого принципу полягає у застосуванні надбань музичної регіоналістики (науково-теоретичне та практичне знання музичної культури певного регіону України, включаючи фольклор та фольклористику) [4, с. 235].

Виходячи з цього принципу, ми ввели до змісту реалізації програми УНМТ архівні матеріали, а саме: про кобзарський рух на Сумщині та Лебединщині (кобзарі, лірники, бандуристи), про виконавців на українських народних інструментах, інформацію про керівників народних гуртів, народних співаків, які народилися або концертували у зазначеному регіоні, записувачів народної музичної творчості тощо. Наприклад, при вивченні теми “Дитячий фольклор” на основі принципу регіональності ми використовуємо записи фольклориста В.Дубравіна, котрий фіксував на території Сумської області дитячі народні пісні. Також користуємося збірником українських народних пісень, записаних на Лебединщині ще у 60-ті рр. ХХ ст. Л.Мірошніченко (Ткаченко) та Б.Ткаченком (історик, краєзнавець), який містить літературні тексти більш як 400 пісень, серед них 39 колісанок і чуканок (наприклад, “Коте, коте, коточок”, “Ой чук, чук”, “Іде киця в поле”, “Ай ну, гойда, гойда” [3, с. 409]). Впевнені, що цією інформацією зацікавляться студенти з різних районів не тільки Сумщини, а й інших регіонів України та за її межами, адже у цих чудових дитячих колісанках закладена любов до рідної землі, дитини, тепло, ніжність матері тощо. У професійній свідомості і пам'яті майбутнього вчителя музики добре відкладається відповідна інформація. Вона невимушено сприймається студентами, фіксується не тільки як “потрібна” для знання предмета, а і як реляція, яку можна використати у процесі майбутньої професійної діяльності. Найбільшу зацікавленість до вітчизняного фольклору викликають твори, які студенти пам'ятають ще з дитинства (приміром, спів так званих “родинних” пісень тощо).

Принцип свободовідповідності навчання полягає в тому, що відбувається поєднання педа-

гогічного керівництва зі студентською ініціативністю, звідси розвиток продуктивного мислення, утвердження життєвого оптимізму. Цьому, звичайно, сприяє гуманізація навчання: розвиток співробітництва та довіри між студентами та викладачами, “суверенітету” особистості студента тощо.

Висновки. Таким чином, спираючись на сучасні основи та наукові дослідження в галузі педагогіки мистецтв, а також власні експериментальні дані, ми дійшли висновку, що піднята проблема, по-перше, є надзвичайно актуальною, по-друге, форму-

вання музично-теоретичних знань майбутніх фахівців засобами українського фольклору може здійснюватися завдяки впровадженню пропонуваної розробленої авторської методики у процес навчання, яка передбачає удосконалену педагогічну модель, обґрунтовані її технологічні компоненти, застосування певних психолого-педагогічних умов та принципів щодо удосконалення фахової підготовки студентів педагогічних училищ та коледжів та введення запропонованого автором інтегрованого курсу з предмета “Українська народна музична творчість”.

Література

1. Кон И. С. Психология ранней юности : кн. для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 225 с. : илл.
2. Падалка Г. М. Музична педагогіка : курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти / Г. М. Падалка. – Херсон : ХДПІ, 1995. – 104 с.
3. Пісні рідного краю: Українські народні пісні, записані на Лебединщині в 60-х роках ХХ століття подружжям Ткаченків / упоряд., передм. Б. І. Ткаченко. – Суми : ВАТ “СОД”, видавництво “Козацький вал”, 2003. – 476 с. : іл.
4. Радчук В. М. Інтеграція музично-красознавчої інформації у змісті навчальних предметів “Музична література” і “Постановка голосу” / В. М. Радчук, В. М. Кіріна-Радчук // Вісник Житомирського ДУ ім. І. Франка. – Житомир, 2005. – Вип. 21. – С. 233–235.
5. Академик – словари и энциклопедии. Wikimedia Foundation, 2010. Денонсация [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
[//dic.academic.ru](http://dic.academic.ru). – Название с экрана.